

NÉHÁNY SZEMPONT A JÓLÉT ÉS A JÓL-LÉT GENDER-ASPEKTUSÁHOZ

[DOI 10.35402/kek.2021.2.3](https://doi.org/10.35402/kek.2021.2.3)

Absztrakt

A tanulmány a nők és férfiak helyzetének kérdését veti fel a jóléti államok kontextusában. Nem célom konkrét politikai intézkedéseket, stratégiákat felvetni, mindössze további adalékokkal szolgállok az egyenlőtlenségi szemlélethez. A jóléti államok kihívásaira adott szakértői válaszok között található a nemek új társadalmi szerződésének igénye is. Ferge és Esping-Andersen állítása szerint a nemek helyzete hatással van az általános jólétre. Ennek alapján azt feltételezem, hogy a nemi egyenlőtlenségek értelmezésében, illetve az új társadalmi szerződés megszületéséhez az objektív és szubjektív jóléti mutatókat együttesen alkalmazó egalitáriánusabb megközelítésre van szükség. Valamint az új társadalompolitikai intézkedések bevezetéséhez érdemes lehet figyelembe venni a nők és férfiak megváltozott élethelyzetét, egyéni tapasztalatát, hogy mitől elégedettek az életükkel. Hazai és nemzetközi felmérések is igazolják, hogy ott nagyobb szintű a nemek közötti egyenlőség, ahol az általános elégedettség magas szintű.

Kulcsszavak: *nemi egyenlőtlenség, jóléti állam, elégedettség.*

Abstract

This study analyses the situation of women and man in the context of welfare states. It is not my intention to give specific political strategies, only I provide additives to the inequality approach. Expert responses to the challenges of welfare states include the need for new social contracts for gender. Ferge and Esping-Andersen say the situation of the women and men has an impact on general well-being. Based on this I assume in interpreting gender inequalities and for define of a new contract between women and men shall be applied together objective and subjective indicators. And to introduce new social policy measures may be worth considering changed life situations of women and men, individual experiences, what makes them satisfy with their lives. Analyses of Hungarian and

international certify there is a higher level of gender equality where overall satisfaction is high.

Keywords: *gender inequality, welfare state, satisfaction.*

Bevezető gondolatok

„A nemek egyenlősége tehát több, mint a nők fel-szabadítása, társadalmi helyük megerősítése. A férfiakat is fel kell szabadítani. Eltekintve attól, hogy korlátozó és igazságtalan, könnyű bizonyítani, hogy a nemek egyenlőtlensége rosszat tesz a gazdasági növekedésnek” (Andersson 2006:224)

A tanulmány a nők és férfiak helyzetének kérdését teszi fel a jóléti kihívások asztalára. A jóléti állam kihívásaira adható szakértői válaszok között találjuk a nemek új társadalmi szerződésének igényét is. Tanulmányomban Ferge és Esping-Andersen által használt társadalompolitikai értelmezésre támaszkodom. A társadalmi nem kérdéskörét a társadalompolitikán belüli „jó társadalom”-ról alkotott eszmerendszernek tekintem, mely a víziók, az ezzel kapcsolatos eszmények, azt szolgáló kormányzati cselekvések (jogok, intézmények, intézkedések) komplexitását jelenti (Ferge 1997).

Esping-Andersen szerint a nemek között új társadalmi szerződésre van szükség. A második világháborút követően létrejött társadalmi szerződés arra alapozott, hogy a nők a házasságkötés után házas-szonyként az otthon falai között maradnak. Napjainkban azonban látható, hogy a nők iskolázottsági szintje eléri, sőt meghaladja a férfiakét, valamint a nemek közötti béregyenlőtlenségek is csökkenést mutatnak. Mindezek a nők munkaerőkínálatának emelkedését, valamint a nagyobb mértékű gazdasági függetlenséget és szakmai karrierre irányuló aspirációt vonják maguk után. A nők foglalkoztatásának előnye, hogy növeli a családok jólétét, támogatja az állami, jóléti kiadások finanszírozhatóságát, hátrányként azonban új szociális kockázatokat is teremt (instabillá teszi a családot, sérülékeny háztartások létrejötté). Ennek mentén szükséges

újrarendelni a munka, jólét és család közötti viszonyrendszert. „Mindez egyértelműen egy új, »nőbárát« társadalmi szerződés szükségességére utal, mivel a nők jólétének javítása egyúttal a társadalom egészének a jólétét is emeli” (Esping-Andersen 2006:22).

Esping-Andersen-re támaszkodva nem minden esetben lehet helytálló az a köznapis abszolútizáló megállapítás, hogy a nők mindig és minden esetben rosszabb helyzetben vannak a férfiaknál, nem beszélve arról, hogy a férfiak helyzetének elemzése nincs eléggé a vizsgálatok fókuszában. Hadas szerint a köznapis felfogásban a férfiak és nők érdekeit képviselő csoportokat, tudományt (men’ studies és women’ studies) egymással szembenállónak tekintik, azonban társadalmi helyzetüket kölcsönhatásban, egymással összefonódásban kell vizsgálni. A nők is rendelkezhetnek maskulin, a férfiak feminin sajátosságokkal, a maskulinitás és feminitás közé nem tesz egyenlőséget (Hadas 2009).

Ferge és Esping-Andersen állítása szerint, a nemek társadalmi helyzete hatással van az általános jólétre, azonban konkrét politikai intézkedéseket, stratégiákat nem vetnek fel. Tanulmányomban nekem sem célom, hogy gender-szemponitú jóléti politikához kapcsolódó intézkedést nevezek meg, mindössze további adalékokkal szolgálok az egyenlőtlenségi szemlélethez, hogy az kellő hangsúlyt kaphasson az „új jóléti politikáról” való gondolkodásban.

A nemi egyenlőtlenségek értelmezésében, illetve az új társadalmi szerződés megszületéséhez az objektív és szubjektív jóléti mutatókat együttesen alkalmazó egalitáriánusabb megközelítésre van szükség. A nemek egyenlőtlenségét szokásosan az objektív (jólét), anyagi változók elsőrendűségével értelmezik (béregyenlőtlenségek, nők és férfiak aránya döntési pozíciókban, munkaerőpiaci szegregáció, üvegfal), azonban árnyalni lehet a képet, ha mindezt kiegészítjük a szubjektív (jól-lét) változók bevezetésével, azaz az étellel való elégedettségüket is megmérjük. Azt a kérdést, hogy a nők helyzete, élete, jóléte és jól-léte hogyan hat az egész társadalom életére, azt kevesen vetik fel a jóléti szakirodalomban és leginkább Esping-Andersen és Ferge nevéhez köthetők.

Tanulmányomban a szubjektív jól-lét az étellel való elégedettséggel rokonítható kifejezés. Azt feltételezem, hogy az új társadalompolitikai intézkedések bevezetéséhez, figyelembe kell venni a nők és férfiak megváltozott helyzetét, egyéni tapasztalatát, azt, hogy mitől elégedettek az életükkel, ugyanis a szubjektív jól-lét szempontjának mellőzésével a jóléti intézményekbe vetett bizalom csökkenhet, mert az emberek nem érzik azt, hogy személyes

véleményükre, preferenciáikra kíváncsiak lennének a döntéshozók (KSH 2018).

A tanulmányban ismertett nemzetközi és hazai felmérések is igazolják majd, hogy ahol nagyobb szintű a nemek közötti egyenlőség, ott az általános étellel való elégedettség is jóval magasabb szintű.

A kontinentális jóléti társadalmak régi-új kihívásai

A kontinentális európai modellt a tradicionális felelősségi körök megtartása jellemzi, vagyis kiemelkedően fontos a család kenyérkereső szerepét betöltő tagjának biztonsága. Azonkívül a modell társadalombiztosítás dominanciájú, tehát a foglalkoztatáshoz kötött biztosítási rendszer nyújt stabilitást a rendszeres munkával rendelkezőknek (Esping-Andersen 2006).

A kontinentális európai jóléti államok globális kihívásokkal állnak szemben. A jóléti államok három alappillérenek tehát a piacnak, az államnak, a családnak az összekapcsolódását, illetve sajátos társadalomtörténeti vonásait képezik le a hármas tipológiába sorolt jóléti modellek (liberális, szociáldemokrata, konzervatív). Általában véve az állampolgárok döntő többsége számára a piaci pillér meghatározó, hiszen jövedelmét itt szerzi meg és fogyasztóként ott költi el. A családi kötelek alapvetőek a jólét és biztonság megteremtésében. Az állam szerepe a kollektív szolidaritáson alapul, vagyis az állam és az állampolgárok közötti társadalmi szerződésben nyilvánul meg. Elméletben az állam és család kezelheti a piaci kudarcokat, illetve adott esetben a piac vagy az állam kompenzálhatja a családi kudarcokat. Ha a gyakorlatban egyik sem képes kezelni a kockázatokat, akkor jóléti deficit, válság jön létre. Összességében minden európai ország hasonló kockázatokkal, emberi szükségletekkel áll szemben, tehát a valódi jólét függvényét a hármas pillér összekapcsolódásának mikéntje adja meg (Esping-Andersen 2006).

Ferge és Esping-Andersen is megfogalmazzák a posztindusztriális jóléti államok objektíven mérhető kihívásait (Ferge 1997; Esping-Andersen 2006). Ilyenek a folyamatos demográfiai változások, az öregedő társadalom jelensége, a családi minták átalakulása (például sérülékeny családok megjelenése), de a Castells által ismertett globalizációs hatások mint a technológia gyors ütemű fejlődése, a piaci túlfogyasztás, a hálózatosodás, a természeti környezet károsítása (Castells 2005).

A kontinentális európai jóléti modellek egy másik dilemmája a közeledés vagy távolodás az európai modellhez képest. Általában véve a konzervatív alapú, társadalmat megosztó intézkedések az európai modelltől való távolodást idézhetik elő, míg a liberális, szociáldemokrata alapú, társadalmi tolerancia irányába mutató, univerzálisabb megoldások az európai modell felé közeledést mozdíthatja előre (Ferge 1997). Egy azonban bizonyosan kijelenthető, hogy a társadalmi rétegződés kutatói a nőket hátrányos helyzetű, sérülékeny csoportnak tekintik és az uralkodó jóléti ideológia meghatározza a „nőbarát” jóléti politika mibenlétét.

A jóléti kihívásokra adható válaszokban számos szakértő azonos szempontokat jelöl meg. Javaslatuk lényege az átfogó jóléti modellváltás a megváltozott társadalmi és gazdasági viszonyokhoz illesztése (social investment, a tudásalapú társadalom, a humántőkébe tett nagy beruházást). Négy pontban összegzik a legfontosabb változtatási dimenziókat: 1. Új családpolitika, 2. Új szerződés a nemek között, 3. Társadalmi összetartozás erősítése foglalkoztatás által, 4. Generációs szerződés (Esping-Andersen – Gallie – Hemerijck – Myles 2002).

A második világháborút követően a jóléti állam és a nemek szerződése az akkori, hagyományos szerepekre íródott, azonban az elmúlt évtizedekben a nők iskolázottsági szintje meghaladta a férfiakét, a nők aktív tagjai a munkaerőpiacnak, a hagyományosnak tekintett egyenlőtlenségi faktorok tehát átalakultak. A nők többsége egyre jobban igényli a gazdasági függetlenedést és önálló, szakmai karriert. A férfiak helyzete ezzel párhuzamosan szintén átalakulóban van, a nemek helyzetének javítását nem is tárgyalhatjuk ellentétben egymással, kölcsönhatásban kell őket kezelni. A korábban létrehozott elveket, társadalmpolitikai intézkedéseket felül kell bírálni, újra kell definiálni és átfogó választ kell adni a modern világot alakító erőviszonyokra. A család, az állam és a piac összekapcsolódását újra kell definiálni, a jólétet ezáltal biztosítani az állampolgárok számára. Itt nyílik lehetőség az új kollektív társadalmi szerződés újrafogalmazására. Esping-Andersen szerint a politikai kihívásban két alapvető kérdés merül fel. Az egyik a klasszikusnak számító life work balance dimenziója, ahol nem csak a női, de a férfi igényeket is egyensúlyozni kell, a munkát nem csak az anyasággal, de az apasággal is össze kell hangolni. A második, hogy a korábbi időszakoknál egalitáriánusabb egyensúlyt kell biztosítani a nők és a férfiak életében egyaránt. Az, hogy ez a nemeket érintő reform képes-e a gyakorlatban megvalósulni,

függ attól, hogy az egyes országok milyen kihívásokkal néznek szembe a nemek tekintetében, illetőleg az uralkodó politikai nézetek, áramlatok és kormányok mennyire nyitottak és tárgyalóképesek ezen a téren. Fel kell tenni a kérdést, hogy melyik országban hogyan és milyen formában van szükség a nemek társadalmi szerződésének megújítására (Esping-Andersen 2006).

Andersson szavait kölcsönözve: „*A nemi egyenlőség egyformán jót tesz férfiaknak és nőknek, a »jó társadalom« szociáldemokrata koncepciójának megvalósításában pedig központi jelentőséggel bír. A nemi egyenlőség eléréséhez a férfiaknak és a nőknek is változniuk kell. A politika önmagában nem képes meghozni ezt a változást, ám különbséget teremthet a gazdasági és társadalmi struktúrák átforgalmazásával*” (Andersson 2006:237).

A gender témáját a társadalompolitikán belüli a „jó társadalomról” alkotott eszmerendszernek tekintem, így fontos a nők és férfiak objektív társadalmi helyzete, illetve szubjektív jól-léte és az ehhez rendelhető társadalmpolitikai cselekvések illesztése.

Szubjektív változók szerepe az étellel való elégedettség meghatározásában

Ahogy láthatóvá vált, a jóléti államok a poszt-indusztriális kihívások kockázatait nagy valószínűséggel akkor kezelhetnék érdemben, ha a jólét definícióját is újraértelmezik. A társadalmi nem témája területén végzett elemzésekben, a szokásos objektív egyenlőtlenségi dimenziókon (anyagi, jövedelmi kérdések) túlmenően a szubjektív jól-léti mutatók (például az étellel való elégedettség) vizsgálatának szerepe felértékelendő. A társadalomtudományokban a jólétet alapvetően az anyagi, jövedelmi tényezők mérésével teszik láthatóvá, azonban az utóbbi években végzett kutatások (Deaton-Kahnemann 2010; Stiglitz-Sen-Fitoussi 2009) az anyagi, objektív tényezők irányából elmozdulást mutatnak a szubjektív szintű változók felé. Tanulmányomban pedig a szubjektív jól-léte az étellel való elégedettséggel rokonítható fogalomként értelmezem.

2008 februárjában Nicholas Sarkozy, a francia köztársaság elnöke felkérte Joseph Stiglitzet, Amartya Sent, Jean-Paul Fitoussit egy Bizottság alapítására, azzal a céllal, hogy a társadalmi fejlődés mérésére pontosabb indikátorokat készítsenek. Azt feltételezték, hogy az általánosságban alkalmazott módszerek nem képesek jól mérni az olyan

jelenségeket, melyek az emberek jól-létére döntő befolyással vannak. Egyes kutatók már korábban (Simon Kuznets 1971-es Nobel-díja a GNP-ért, Angus Deaton 2015-ös közgazdasági Nobel-díja a szegénység, fogyasztás, jóléti területen végzett kutatásokért) is kétségesnek tartották a gazdasági teljesítmény mérésének módjait, például igaz ez a kizárólag GDP-re építő statisztikai módszerekre. „A közlekedési dugók növelhetik a GDP-t a megnövekedett üzemanyag-fogyasztás révén, azonban nyilvánvalóan nem javítják az emberek életminőségét. Vagy ha az emberek aggódnak a levegőtisztaság miatt, és a légszennyezettség mértéke nő, akkor a légszennyezést figyelmen kívül hagyó statisztikai mérések pontatlan értékelést fognak adni arról, hogy mi történik az emberek jólétével” (Stiglitz-Sen-Fitoussi 2009:307). A jól-lét jelenleg a gazdasági forrásokhoz, jövedelemhez, az emberek életének egyes dimenzióihoz (hogyan érzik magukat, mit csinálnak, milyen környezetben élnek kérdésekhez) kapcsolódnak. A jól-lét mérésnek kiemelése azért nyer egyre nagyobb teret, mert a GDP-ből származó eredmények és emberi jól-létek között egyre nagyobb szakadékok tátonganak. A jól-létnek számos dimenziója van, „multidimenzionális” fogalomként tekintenek rá. „Valójában az emberek lehetőségei számítanak igazán, ami a választási lehetőségeik nagysága és a szabadságuk mértéke arra, hogy válasszanak a lehetőségek közül, tehát az általuk értékesnek tartott életet válasszák. Az életminőségbeli egyenlőtlenségeket az embereken, a társadalmi-gazdasági csoportokon, a társadalmi nemeken és a generációkon keresztül kell értékelni, különös tekintettel a napjainkban felmerülő új típusú egyenlőtlenségekre” (Stiglitz-Sen-Fitoussi 2009:316). Ez a szubjektív szempontok mérése lehetőséget ad arra, hogy a jövedelmi helyzeteken túlmenően az emberi életminőséget meghatározó tényezőket árnyaltan megérthessük (Stiglitz-Sen-Fitoussi 2009).

A jól-léthez szorosan kapcsolódik az érzelmi jól-lét, vagyis a boldogság. Ehhez kapcsolódik Angus Deaton és Daniel Kahneman 2010-ben megjelent *High income improves evaluation of life but not emotional well-being* című munkája. Survey kutatásukat 450.000 fő körében végezték a világ országaiban 2008 és 2009 között és a Gallup Organization in the Gallup-Healthways Well-Being Indexét (GHWBI) használták alapul. Az utóbbi évek kutatásai a szubjektív jól-lét két aspektusát különítik el, kutatásukban ők is erre jönnek rá. Az egyik kategória az „emotional well-being” vagyis az érzelmi jóllét, illetve szubjektív boldogságérzet, melyhez

hozzákapcsolják az egyén mindennapos érzelmi tapasztalását, amikor öröm vagy bánat éri, szomorú vagy dühös lesz. A kutatási fókuszuk az volt, hogy „Mennyire voltál boldog az utóbbi napokban?” A megkérdezetteket az előző nap érzelmi tapasztalásairól kérdezték. Arra az eredményre jutottak, hogy a boldogságérzet gyengén korrelál a jövedelemmel, melyben éves háztartási jövedelmet nézték. Kiderült, hogy a két elem közötti ugyan gyenge a korreláció, de egy küszöbérték mégiscsak van: évi 75.000 \$ háztartási jövedelem. E küszöbérték alatt a boldogtalanság összefüggést mutat az anyagi helyzettel, a küszöbérték felett ez nem jelentős. A másik kategória a „life evaluation” vagyis az élettel való elégedettség volt. Deaton és Kahnemann a Cantril's Self-Anchoring skáláját használták fel ehhez. Kérdésük ebben az esetben a „Mennyire elégedett az életével?” volt. Kíváncsiak voltak a megkérdezett alanyok véleményére, gondolataira, hogyan racionalizálják saját életüket. Itt eredményként arra jutottak, hogy a jövedelem és oktatási helyzet, elégedettség erősen korrelálnak egymással. Kutatásuk végső konklúziói között szerepel, hogy a pénzen lehetséges egyfajta élettel való elégedettséget vásárolni, boldogságot viszont nem. Az alacsony jövedelmi helyzethez társul egy alacsony élettel való elégedettség és alacsony érzelmi jóllét (vagyis boldogság). A még több boldogsághoz nem szükséges még több pénz, anyagi forrás, ugyanakkor a relatíve alacsony jövedelmi helyzethez egyfajta „emocionális fájdalomérzet” társulhat. Az évi 75.000 \$ küszöbérték ezalatt a boldogtalanság összefügg a jövedelmi helyzettel, felette nem szignifikáns az eredmény (Deaton-Kahnemann 2010).

A jól-léthez és elégedettséghez kapcsolódik az OECD Better Life Index – Country Reports felmérése. Az OECD Better Life Indexe egy összetett mérőszám, amely 11 jóléti (well-being) dimenzióban (otthon/lakhatás, jövedelem, munka, közösség, oktatás, környezet, társadalmi szerepvállalás/részvétel, egészség, élettel való elégedettség, biztonság, munka-család egyensúlya) vizsgálja meg az elégedettséget 36 országra vetítve. 88.000 fővel készült a felmérés 2011–2016 között. A kutatásból készült kivonatban, mind a 36 országra vonatkozóan riportokat készítettek el. Megalkották az OECD jóléti konceptuális szerkezeti modelljét (How's Life? Measuring well-being). Ezen az ábrán az individuális jól-lét komponenseit ábrázolják: elkülönítik az életminőséget vagy minőségi életet meghatározó komponenseket, melyek a következők voltak: egészségi állapot, munka-család egyensúly,

oktatás és készségek, szociális kapcsolatok, társadalmi szerepvállalás és politikai irányítás, környezetminőség, személyes biztonság, szubjektív jólét. A másik főkomponens az anyagi feltételek voltak, melyek előfeltételei a következők: jövedelem és vagyon, munka és pénzügyítés, lakhatás. Ezt az átlagos népességben az országokra kivetítve vizsgálták meg. Ennek alapján négy fenntartható jól-léti tipológiát jegyeztek fel: természetesen/alapvetően fontos, humánus elemeken nyugvó, társadalmi elemeken nyugvó, gazdasági elemeken nyugvó „jól-létet”. Az OECD országriportok legboldogabbjaként Dániát jelölték meg, Magyarországon egy közepes jól-léteket jelölték meg a megkérdezettek, ami alacsonyabb vagy közelíti a többi vizsgált ország átlagához (OECD 2017).

Az emberi és szolidáris értékekkel azonosuló skandináv modellben élő állampolgárok elégedettség szintje általánosságban, de nemekre lebontva is meghaladja a hazai konzervatív típusú jóléti berendezkedésben élő emberek elégedettségének átlagát. Az OECD adatokból az is kiderül még, hogy a megkérdezett nők számára az egészség, a társas kapcsolatok minősége kiemelten fontos szempont, míg a férfiak esetén ez a státuszhoz, anyagi javakhoz, társadalomban elért pozíciókhoz kötődik. Ez azt jelenti, hogy a nők és férfiak szubjektív jól-létükben ezek a tényező dominánsak, melyek értékelésénél a társadalmpolitikai intézkedéseknek figyelmet kell fordítaniuk. Az objektíven mérhető jólétben a magasabb jövedelmű és nagyobb nemi egyenlőtlenségű országokban, az általános szubjektív jól-lét is magasabb arányú. Az állami döntésekben való kiegyensúlyozottabb részvétel, a családpolitikában jellemző, egyéni igényekre fókuszáló anyasági és apasági támogatások, a stabilabb munkaerőpiaci pozíciók és a jövedelmek fokozzák az étellel való elégedettség mértékét.

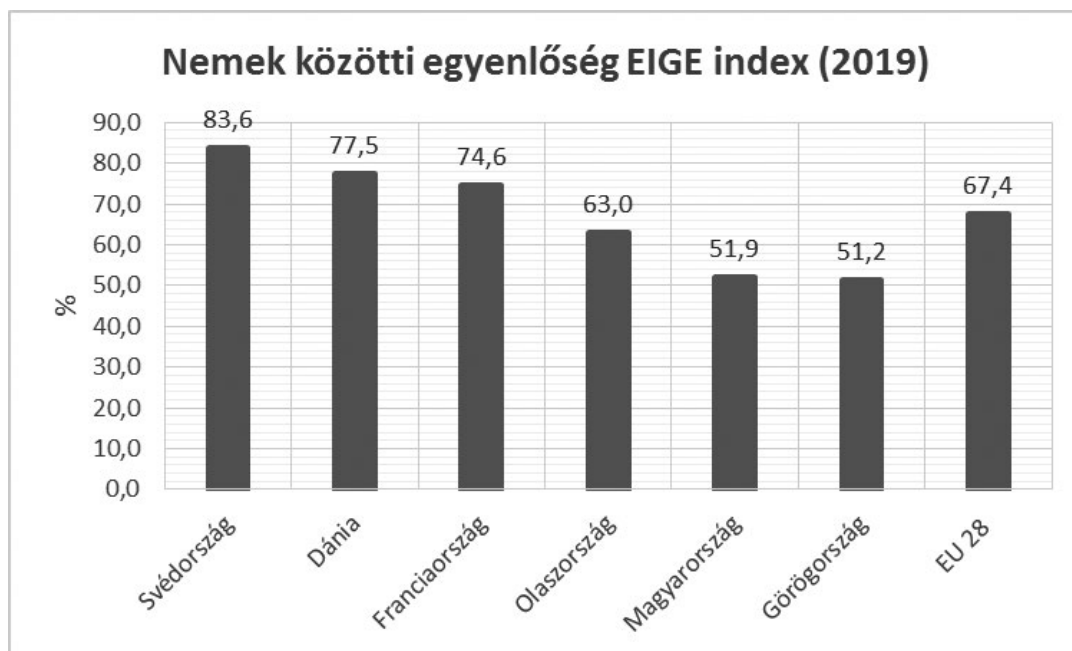
A következő fejezetben a jólét és nemi egyenlőségek viszonyát mutatom be hazai és nemzetközi eredményekre támaszkodva.

Nők és férfiak új társadalmi szerződése: az egyenlőség és szubjektív jó-lét összefüggései

Esping-Andersen szerint a jóléti államok poszt-indusztriális kihívásai a nemek tekintetében is jelentősek. Nemzetközi kutatások eredményei is arra az egyértelmű összefüggésre mutatnak rá, hogy ahol a nemek egyenlőtlenségének kezelése kapcsán a szubjektív jól-léti változókat is figyelembe

veszik, ott az étellel való elégedettség magas szintű. A jóléti kihívások nemekre vonatkozó aspektusait két dimenzióban értelmezhetjük, egyfelől az objektív, formális-társadalmi helyzetük átalakulásának következményeivel és másfelől szubjektív jól-lét érzékelésük, étellel való elégedettségük eredményeivel. Mindkét megközelítésnek vannak gender-szempontrú eltérései, de hangsúlyaik kisebb mértékben máshova tevéődhetnek a szokásosnál. Az objektív-szubjektív eredmények feltételezhetően képesek a nemek egyenlőtlenségének átfogóbb leírására, így a „jó társadalmi” víziót és az azokhoz kapcsolható társadalmpolitikai intézkedéseket is nemekre, egyénekre szabottan lehetne átgondolni.

Az objektív (jólét) egyenlőtlenségek szemszögéből nézve elmondható, hogy a nőket érintő hagyományosnak tekinthető, formális típusú egyenlőtlenségeket a tömeges és egyben hivatalos munkába állásukkal felszámolták. Gondoljunk itt a választathatóság, munkaerőpiacba kapcsolódás, oktatás, saját testtel rendelkezés, szerelmi házasság, szexuális szabadság, hatalmi pozíciók betöltése terén megszerzett emberi jogokra (Rost – Ádám 2014). Az új típusú egyenlőtlenségeket a munkaerőpiacba való bekapcsolódás generálta, ide sorolhatók a hátrányok a munkaerőpiacon (üveglafon, labirintus, üveglift), nemre nem semleges szervezeti működések, sztereotip társadalmi attitűdök, magas és alacsony presztízsű foglalkoztatási ágazatok béregyenlőtlenségei. Utóbbi esetében a feminizálódott munkakörök alacsony presztízséből következő (szociális és egészségügyi szektor) vagy maszkulinizálódott területre való bejutás akadályozása (STEM szektor) kerül előtérbe. A férfiak helyzete, családon belüli szerepe, a munkaerőpiacon elfoglalt helyzete is átalakult. A pater familias eszménye veszített kizárólagosságából, amely egyúttal új, alternatív férfi szereplehetőségeknek is utat nyitott (Koncz 2008). A változásokat és az ehhez képest meglévő nemek közötti egyenlőséget felmérték. A Gender Equality Index 2019-es adatai áttekintést nyújtanak az EU 28 országainak nemek közötti egyenlőtlenségeinek arányáról (1. ábra). A vizsgálat 2005 és 2019 között zajlott, legfőbb elemzési dimenziói az anyagi javak, tudástőke, szabadidőfelhasználás, hatalom, egészség voltak. Az EU-s irányelvek figyelembevételével végeztek felmérésüket. A nemek között Svédországban (83,6%) és Dániában (77,5%) legmagasabb arányú az egyenlőség. A skála másik végpontját Görögország adja a maga 51,2%-kal. Dél-Európában például Franciaországban 74,6%, Olaszországban 63% a nők és férfiak közötti egyenlőség aránya.

1. ábra: EIGE Nemek közötti egyenlőség Indexe, 2019.

Forrás: <https://eige.europa.eu/gender-equality-index/about>

Magyarországon ettől kisebb az arány 51,9%-os. Az Európai Unió 28 országának átlagos nemek közötti egyenlősége 67,4%-os volt. A felmérés szerint az EU országai átlagosan csigalassúsággal haladnak a nemek közötti egyenlőségek javításában (EIGE 2019).

Sürgető az igény a feminitás és maszkulinitás fogalmának árnyalására, kiterjesztésére, ami egyúttal a munkaerőpiacon is megjelenik a női pályák maszkulizálásában és a férfi pályák feminizálásában. A társadalmak olyannyira változók, hogy azok a demográfiai viszonyokat és a családi formákat radikálisan átalakítják, igaz ez a házasság intézményére is, amely egyre kevésbé alapul gazdasági kényszeren. Kevésbé jellemző az, hogy a szülő a gyerekek felnövésének végéig a családdal marad. Mindezek nagyobb fokú autonómiát, ugyanakkor bizonytalanságot fokozó helyzetet eredményezhet, egy új típusú „élethosszig tartó foglalkoztatási modell” létrejöttét jelenti, melynek előnyei és hátrányai is egyaránt vannak. Az említett sérülékeny háztartások száma (gyermekét egyedül nevelő szülő, szegény anyagi helyzetű házaspár) növekszik. Esping-Andersen javaslata szerint úgy válaszolhatunk a jóléti állam nemekre vonatkozó változásaira, hogy a foglalkoztatáspolitikát és a családpolitikát harmonizáljuk. Úgy fogalmaz, hogy a nők többsége (de feltehetően a férfiak egy része

is csak „fordított” preferenciás sorrendben) kettős preferenciával rendelkezik, a család, anyaság mellett fontossá válik a karrier építése s ezt a társadalompolitikát alakító személyeknek számba kell venniük intézkedéseik alakításában. Ezek ugyanis nem csupán a nők és férfiak egyéni jól-létét határoznák meg, de a kollektív jólét szempontjából is döntő szerepüknek bizonyul (Esping-Andersen-Sassen 2005).

A tudományos, technológiai, mérnöki és matematikai szektorra (a továbbiakban röviden STEM) még ki kell térni. Erre vonatkozóan végzett felmérést Stoet és Geary 2018-ban *Investigating the STEM gender-equality paradox – in fairer societies, fewer women enter science* címmel és megállapították, hogy a nők emelkedő száma a STEM szektorokban, az élettel való átlagos társadalmi elégedettség növelését vonja maga után. Azonban Soet és Geary megállapításait kiegészítik a tétellel, hogy az egyéni tehetséget és motivációt kell megismerni, mert a helyes pályaválasztás során ez döntő mértékű. Azokban az országokban, ahol a STEM szektorban foglalkoztatott nők aránya magasabb volt, a nemek közötti egyenlőség is erősebb volt. A STEM szektor társadalmi nem és egyenlőség paradoxonjának mélyebb megértéséhez kiemelték a 2015-ös OECD felmérés oktatásra vonatkozó eredményeit, ahol a 67 ország 15-16 éves hallgatóit kérdezték meg tudományos területekre irányuló attitűdjükről. Arra jutottak, hogy a lányok

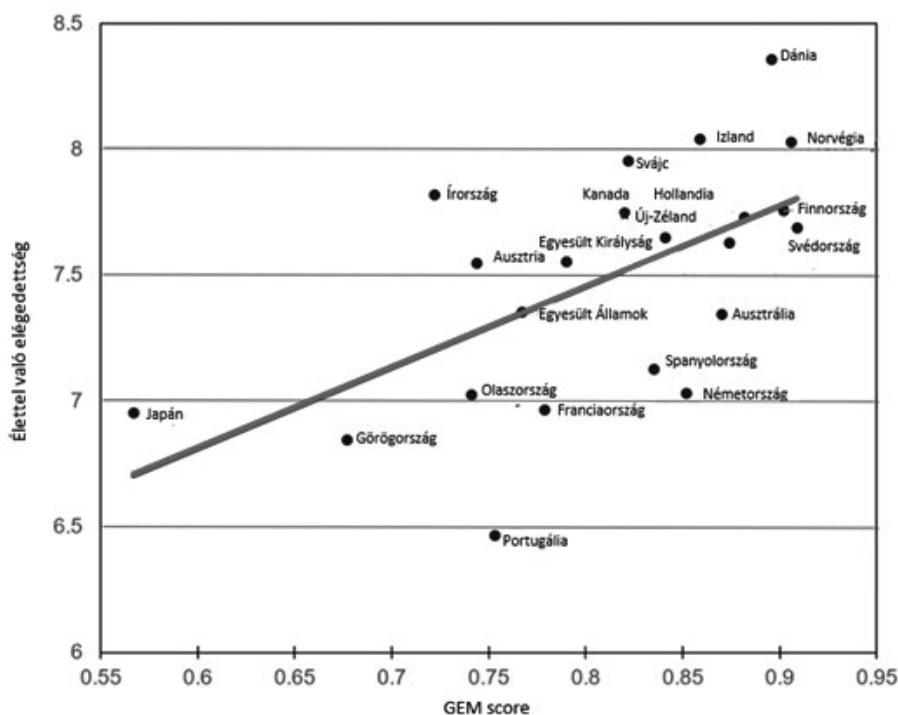
tudományos ismereteinek hiánya és a tudományhoz való negatív attitűdjük visszatartja őket az ilyen pályaválasztástól. Ha a vágyak és valódi képességek összhangban állnak, akkor az egyén nagyobb eséllyel választ számára megfelelő pályát egy olyan jóléti államban, ahol a választás szabadságát biztosítják a nőknek és férfiaknak egyaránt. Megállapításaik szerint azokban a jóléti államokban, ahol nagyobb lehetőség nyílik az egyéni preferenciák kifejezésére, ott ezek a hagyományos szocializációs fékek jóval enyhébben jelentkeznek. Úgy kell átértelmezni a nemek közötti egyenlőtlenségeket, hogy a szokásokon józan ésszel változtassunk. Ha van, aki tehetőséges a tudományban válassza azt, de ha nem, ne erőltessék rá csak azért, hogy a nemek számaránya egyenlőbbé váljon, mert nem valószínű, hogy a szubjektív jólétet azzal növelni lehet. Ne írjunk mindent a teljes társadalmi igazságtalanság számlájára, hiszen az egyéni vonzalmak, komfortérzetek meghatározók lehetnek a választásban. Abban kell egyenlőséget teremteni, hogy a fiúk és a lányok vágyaik és képességeik összhangjában hozzanak meg döntéseket a pályaválasztásukra, munkaválasztásukra nézvést (Fradera 2018).

Az étellel való elégedettség és a nemek egyenlőségének összefüggéseivel kapcsolatban az ENSZ is készített 2018-ban egy felmérést. A nők és férfiak egyenlőségét azért tartják fontosnak, mert csökkentené a társadalmi szegénységet, növelné az egészséget és erősítené a gazdaságot. Állítják, hogy a politikai működés jelentős hatással van az állampolgárok mindennapi életére. Az egyéni szabadság és emberi jogok növelésével, az oktatási és gazdasági sikerek megszerzésével, valamint a képességgel, hogy hozzáadhat a közösség életéhez, a jólét növekedhet. A nagyobb egyéni választási szabadság, a politikával való bizalmasabb kapcsolat, az intézményekbe vetett bizalom meghatározzák a társadalmi jólétet. Ennek igazolására vették a különböző mérési indexeket mint a Gender Empowerment (GEM), Gender Development Index (GDI), Gender Inequality Index (GII), és a Gender Gap Index (GGI). Ezt kombinálták az étellel való elégedettség adataival 17 évre visszamenőleg (World Values Survey, Eurobarometer), így megvizsgálták az USA-t, Kanadát, Európát, Ausztráliát, Új-Zélandot és Japánt. Arra a nyilvánvaló és egyértelmű eredményre jutottak, hogy a nagyobb nemi egyenlőségben élő országokban, az állampolgárok elégedettsége jóval magasabb volt, mint azokban, ahol az egyenlőtlenségek nagyobb mértékűek. Ezt mutatja a következő ábra (2. ábra).

Az ábra a GEM adatokat használja (vízszintes tengely), az étellel való elégedettség mértékét 1-10 skálán (függőleges tengely). Azokban az országokban, ahol nagyobbak a nemek közötti egyenlőtlenségek, mint például Japánban, Olaszországban, Görögországban az étellel való elégedettség is jóval alacsonyabb, mint a nagyobb nemi egyenlőséggel rendelkező országokban, ilyen az USA, Finnország, Új-Zéland. A legkiemelkedőbb ország Dánia, ahol a legmagasabb mértékű a nemek közötti egyenlőség és az étellel való elégedettség. A nők elégedettségének, vagyis egyenlőségének növekedése a férfiak elégedettségének növekedését is vonja maga után. A nők lehetőségeinek biztosításával a férfiak nem kerülnek hátrányba, hanem a társadalom és az egyéni jólét egységesebb képet mutathatna. A nemek egyenlőségének érdekében tett lépések minden állampolgár számára pozitív hozzáadékkal járnak (Audette 2019).

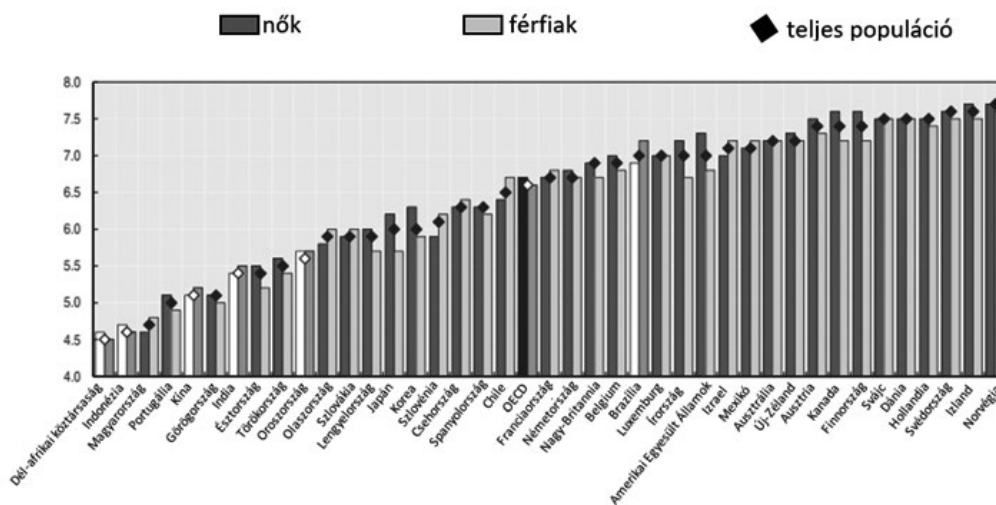
A következő ábra is ezt illusztrálja, ahogy azt az OECD How's Life 2013: measuring well-being című tanulmányában lehozta. A nők és férfiak étellel való elégedettségét hasonlították össze egy 10 fokú skálán. Kékkel a nőket, szürkével a férfiakat jelölték. Jól látható, hogy nem szignifikánsan ugyan, de a női elégedettség az országok többségében valamivel magasabb volt a férfiakénál. Feltételezhető, hogy a nők és férfiak elégedettségei, ha közel azonosak, de az objektíven mérhető egyenlőtlenségek fennállnak, akkor a személyes értékelésük során vannak eltérések, mások lehetnek a preferenciák.

Giusta, Jewell és Kambhampati 2011-es tanulmányában a brit háztartások panelvizsgálatát (BHPS) végezték el 1996 és 2007 között. A szubjektív jólétet, tehát az étellel való elégedettséggel felmérték. Arra a megfigyelésre jutottak, hogy a nők és férfiak étellel való elégedettségében nincs szignifikáns különbség, a hangsúlyok, preferenciák azonban eltérők lehetnek. Abban vannak nemi specifikumok, hogy a nők számára felértékelődő jelentőségűek a társas kapcsolati minőségek, jó kollegiális munkahelyi viszonyok, családi körülmények, egészség, a társadalom szociálisabb aspektusai. A megkérdezett férfiak számára a materiális, anyagi javak bírnak magas értékkel (státusz, jövedelem, presztízs). A magasabb munkajövedelem növeli a nők és férfiak elégedettségét, azonban a gyermekek gondozása és idősek ellátása a nők elégedettségét csökkentette, míg a férfiak esetében ez nem volt jelentős mértékű változás előidézője. Azt feltételezik a kutatók, hogy a magyarázat a nők és férfiak eltérő

2. ábra: Élettel való elégedettség és nemek egyenlősége, 2019.

Forrás: Audette, 2019.

3. ábra: Nemek különbsége az élettel való elégedettségben forrás: OECD, 2013.

hangsúlyú preferenciáiban keresendő, amely meghatározza az étellel való elégedettségükről leírható listát. A munka olyan dimenzió volt, amely mindkét nem számára egyaránt volt nagy súlyú az elégedettségük szintjében (Giusta–Jewell–Kambhampati 2011).

A szubjektív elégedettségek figyelembevételével az egyenlőtlenség kifejezés árnyaltabbá válik. Koncz széles körben használatos munkaerőpiaci stratégia modelljében leírja, hogy objektíven a legmegterhelőbb helyzetben a kettős kötődésű modellt képviselő nők állnak, akik a munka és család frontján is helyt akarnak állni (Koncz 2008). Látni kell azt is, hogy identitásuk „több lábon áll”, így, ha az egyik pillér veszélynek van kitéve, a másik kompenzációs hatással tud felértékelődni. Ilyen szempontból nézve a férfiak helyzete kisebb mértékben hátrányos is lehet, hiszen a több lábon állás objektíven mért preferenciák és a társadalmi szerepüknek való megfelelés kényszere okán sokkal gyengébb jelentőségű. Természetesen nem arról van szó, hogy nincs egy társas, családi szféra ahová visszavonulhatnak, hanem nehezebben élnek meg az említett társadalmi kényszerek miatt, mert az új helyzet ellenkező azzal a szereppel, amit tőlük férfiként elvárnak. Az előnyök és hátrányok összegzését, nevezem a nemek közötti egyenlőtlenségek „emancipált egyenlegének”. A szubjektív elégedettségek szempontjából, tehát a nők és férfiak egyenlőtlenségei egy újabb hangsúlyt kaphatnak. A továbbiakban az következik, hogyan néznek ki az eddig leírtak hazai specifikumai.

A hazai jóléti politika és a nemek jólétének kapcsolata

Ferge szerint a hazai jóléti modell a második világháborútól napjainkig számos változáson ment keresztül. Alapvetően a keresztényszocialista, szubszidiárius tradíciók jellemzik. Társadalombiztosítás alapú, ahol a férfi a kenyérkereső, tehát a familiaritási elv erősítésére nagy hangsúly esik. Jellemzően az egymást váltó kormánypártok lesöpörték a mögöttük lévő szociálpolitikai intézkedéseket és 1989 után nem volt egységes társadalmi konszenzus a további haladás irányára, így a szociálpolitikai technika relatíve kiforrotlan. Mára egy hibrid jóléti modellel és libikóka-szerű, ideológiailag motivált szociálpolitikai rendszerrel jellemezhető (Ferge 2006). A nemek tekintetében az állami paternalizmus és modernizálódó női és férfi szerepek feszültsége tapasztalható. A családfókuszú szociálpolitikai

támogatások döntő jelentőségűek. Hazánkban az 1990-es évek második felétől terjedt el a nemek közötti esélyegyenlőség politikája. Megjelenése a nemzetközi és hazai tényezők egymásba fonódó folyamatának eredménye. Az 1997-es évben a magyar kormányprogramot indított el, mely alapul vette a pekingi negyedik Női Világkonferencia vívmányait, valamint a pekingi cselekvési terv célkitűzéseivel is azonosult. Az EU-hoz történő csatlakozással is számos egyezményt emelt át, melyek a követelményrendszer részét képezték. Magyarországon a nemek közötti egyenlőtlenség szabályozása az Alkotmányból 70/A cikkelyéből indul el. Tiltja és bünteti a nemi hovatartozás alapján történő diszkriminációt, valamint előírja a nők és férfiak politikai, társadalmi, gazdasági, szociális, kulturális egyenjogúságát. Nincs kifejezetten, célzottan nemek egyenlőtlenségére szabott törvénykezés, többnyire az egyenlő bánásmód kérdéskör részének tekintik. Tehát *Az egyenlő bánásmódról és az esélyegyenlőség előmozdításáról szóló 2003-as CXXXV. törvény* a létező egyenlőtlenségi kategóriákat foglalja össze. Ez a törvény a hazai esélyegyenlőségi politikai és antidiszkriminációs politika alapja. Magyarországra is hatással vannak azok az EU-s előírások, melyek kötelezik a tagországokat, hogy a nemek közötti egyenlőség szempontjait stratégiaként beépítsék saját működésükbe (Betlen–Krizsán–Zentai 2009). A nők és férfiak helyzetének kezelésében hazánk, tehát lassan és töredékes megoldásokkal alkalmazkodik. A nők és férfiak helyzetét az egyenlőbánásmód törvénnyel lezártnak tekinti, a baloldali tematika részeként ignorálja a napi közbeszédből a nemek kérdéskörét, valamint az étellel való elégedettségkutatások eredményeit is mellőzi, holott az támogatást adhatna az állampolgárok mentális közérzetére vonatkozóan. Azzal, hogy a korábbi reflexeket konzerválják, nem csupán a nők csoportjának változatosságát, de a férfiak csoportjának igényeit sem veszik figyelembe kellőképpen. A jóléti kihívásokra csak fragmentáltan reagálunk.

A társadalmi nem kérdését az ellenzéki politika részeként tematizálják, ezért sok tekintetben ignorálják, nincs társadalmi párbeszéd erről. Jellemzően a magyar nők egyenlőtlenségi problémáit a munkában és családban betöltött szerepek konfliktusaként értelmezik s arra redukálják, a férfiak megváltozott helyzetéről nem is beszélnek. A jelenlegi, politikai diskurzus jellemzője, hogy mindkét oldalon található abszolutizáló elképzelések. Kováts kijelentésével egyetértésben (idézi Barna–Csányi–Gagyi–Geröcs 2018:257). „*A két diskurzus viszonyát jellemzi, hogy*

az első a másodikat 'hazaárulónak', míg a liberális progresszió önmagát 'tagadás alá nem vonható erkölcsi értékek' pozícionálja, így e diskurzusok nemcsak szemben állnak egymással, de nem is ismerik el a másikat legitimnek. E diskurzív erőterben, melyben minden diskurzus egyedül önmagát jelöli legitimként, a strukturális pozíciókat tematizáló, rendszerszemléletű feminista diskurzus nehezen tudja pozícionálni magát az aktivista szcénában és a politikai diskurzusban. Míg a jobboldali diskurzus számára ez a pozíció nem válik el a liberálistól és a 'genderideológia' részeként tűnik fel, a liberális diskurzusban úgy jelenik meg, mint ami megkérdőjelezi a liberális progressziót, és ezáltal a felzárkózás gátjaként és a jobboldal kolla- borásaként működik".

A Központi Statisztikai Hivatal is megmérte itthon a szubjektív jól-létet, az étellel való elégedettséget 2016-ban. Ők is arra jutottak, hogy a kutatásokban egyre inkább előtérbe kerülnek az objektív mérőeszközök mellett a szubjektív dimenziókat mérő mutatószámok, amelyek az objektív adatokat kiegészítik és árnyalni képesek az emberek étellel kapcsolatos észleléseit, preferenciáit. A hazai és a nemzetközi statisztikában egyaránt jellemzően egyre inkább törekednek arra, hogy az életminőséget komplex indikátorral vizsgálják, amibe belevonják a biológiai, pszichológiai, szociális faktorokat. A 2016. évi mikrocenzus szubjektív jól-lét indikátorrendszere komplexitását mutatja, hogy benne van a munka, szabadidő, anyagi életkörülmények, oktatás, tudás, képzettség, egészség, mentális közérzet, lakókörnyezet, infrastruktúra, emberi kapcsolatok, társadalmi részvétel, társadalmi megújulás. Nagymintás felvételt készítettek, 50 ezer személy töltötte ki. A szubjektív jóllét kutatása a mikrocenzus kiegészítő kutatása volt, a cenzusra kijelölt címek 10%-án élő 16 éves vagy idősebb népesség körében. Az étellel való elégedettség a szubjektív mérések központi jelentőségű változója.

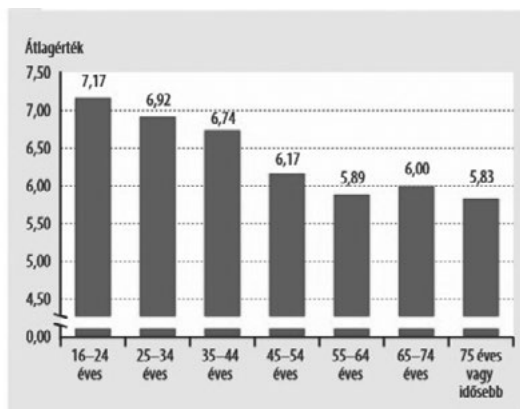
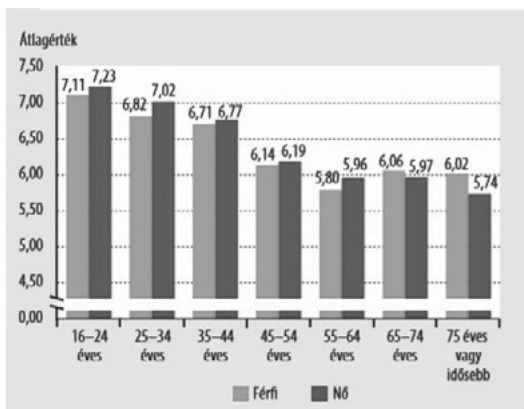
A nemek tekintetében elmondható, hogy általában a nők és a férfiak étellel való elégedettsége között nincs szignifikáns különbség: férfiaknál az átlagos érték 6,42 és a nőké 6,40. Ha a korcsoport szerinti lebontást nézzük, ott már van eltérés. A 25-34 éves és a 75 éves és ennél idősebb korosztály esetén a fiatalok csoportján belül a nők elégedettebbek az életükkel 0,2 átlagpont a különbség, a kor előrehaladtával pedig a férfiak elégedettebbek, itt 0,3 átlagpontos a különbség. Az első grafikon a nem és korcsoport szerinti étellel való elégedettséget ábrázolja (4.1. ábra), a második grafikon (4.2. ábra) ezt korcsoport szerint vizsgálja.

Az itt fellépő eltérések arra engednek következtetni, hogy az életkor előrehaladtával, ahogy a nők kettős kötődésűvé válnak és családot alapítanak, gyereket nevelnek, idős és beteg szülőt gondoznak, elégedettségük csökken. Ez azzal magyarázható, hogy a megkérdezett nők munkája mellett a szubjektív preferenciáik között a családi és szociális szempontok fontosabbak ugyanakkor ezt a szubjektív igényt a társadalom nem segíti hathatós intézkedésekkel. Az erre a területekre eső preferenciákat nem jutalmazza, nem adja meg a kellő társadalmi presztízst, így következhet be a nők anyagi függetlenségének korlátozása, legrosszabb esetben a női szegénységscsapdába kerülés kockázata. Ugyanakkor megfordítva ez a férfiakra is igaz lehet, gondoljunk itt a tanítói, óvodai nevelő, ápolói, gondozói munkakört preferálóakra. Akik alacsony megbecsültségű, a hagyományos férfi szereppel szembenemő munkaterületet választottak, így feléjük azt kommunikálják a társadalmi és politikai intézkedések, hogy egy valódi férfi számára ez hibás pályaválasztás. A feminizálódott munkakörök esetén, tehát nem kizárólag az ezt preferáló nőket, de az ilyen pálya iránt vonzalmat érző férfiakat is hátrányos helyzetbe hozza, mivel nem nyújt lehetőséget szubjektív jól-létük, vagyis étellel való elégedettségük növelésére.

A férfi, férj, családapa szerepei is jelentősen átalakulnak. A férfiakra is nagy teher hárul azzal, hogy jelentős ellentét feszül a hagyományosan elvárt férfi szerepkör és a valós modern férfilét dimenziója között (Andersson 2006). A női és férfi szerepmo- dellek egyaránt nagyon fontosak, de törekedni kell az alternatív modellek megalkotására, igényének felismerésére és társadalmi elfogadtatására. A családi állapot is meghatározza az étellel való elégedettséget, minden egyes korcsoportban azt tapasztalták, hogy a legmagasabb szintű elégedettség a házasok körében jellemző. Az iskolai végzettség és anyagi jövedelem növekedésével is emelkedik az étellel való elégedettség szintje.

Az elégedettség és a magasabb iskolázottság kapcsolatában feltehetően mindkét nem képviselői valamivel nagyobb fizetést visznek haza, a kevésbé képzett társaikhoz képest. Egyéni vágyaikat így hozzájuk képest, relatíve jobban ki tudják elégíteni. A kapcsolatban és családban élők magas elégedettsége azt is jelezheti, hogy a nők és férfiak szubjektív jól-lét érzései, a kettős kötődésből járó előnyökkel (munka, hivatás és családi élet is van egyszerre) növelhetők.

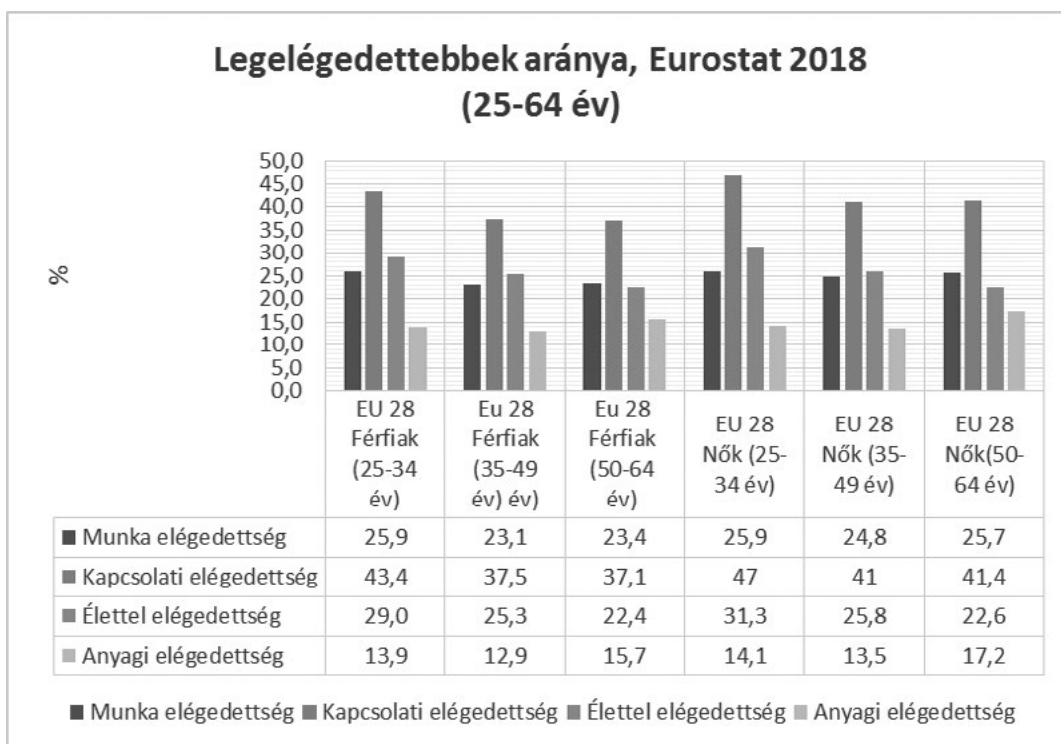
A munkával kapcsolatos elégedettségi mutatók az iskolai végzettséggel mutatnak összefüggést. A

4.1. ábra (bal): az étellel való elégedettség átlagértéke nem és korcsoport szerint

4.2. ábra (jobb): az étellel való elégedettség átlagértéke korcsoport szerint.

Forrás: KSH, 2018.

5. ábra: Saját szerkesztés, forrás: Eurostat, 2018.

magasabb végzettségűek elégedettebbek a munkájukkal. Leginkább az érettségizettek, a felsőfokú végzettségűek elégedettek, legkevésbé a középfokú végzettségűek, és az érettségivel nem rendelkezők. Az intézményekbe vetett bizalom szintje gyenge közepes jellegű. Leginkább a honvédségben, majd a rendőrségben bíznak meg, és sokkal kevésbé a jogi és politikai rendszerben. A 45-64 évesek bíznak meg legkevésbé az intézményekben. Ez az eredmény a

társadalompolitikai intézkedések szempontjából is döntő lehet. A szubjektív jólét szempontjának mellőzésével a jóléti intézményekbe vetett bizalom csökkenhet, mert az emberek nem érzik azt, hogy személyes véleményükre, preferenciáikra kíváncsiak lennének a döntéshozók (KSH 2018).

A jövőbe vetett bizalom tekintetében nem jelentős a különbség ugyan, de a férfiak (6,08) bizakodóbbak a nőknél (6,03). Családi állapot szerint

az egyedülálló, a házasok és az elváltak körében a nők bizakodóbbak, az özvegyek esetén inkább a férfiak. Az életkor előrehaladtával csökken a jövőbe vetett bizalom mértéke, 16-24 év közöttiek a legbizakodóbbak és a 75 vagy annál idősebbek a legkevésbé. A jövőbe vetett bizalom az iskolai végzettséggel, az egyén életkorával, nemével, illetve a jövedelmi helyzetével mutat összefüggést (KSH 2018). Ezekből a megállapításokból is célszerű arra gondolni, hogy az objektív (jöllét) és a szubjektív (jól-lét) változókat együttesen kell értelmezni a társadalmi nem értelmezésének árnyalásához. Ez végső soron a „jó társadalom” víziójának körvonalazását is előremozdíthatja.

Az Eurostat 2018-as adatai alapján nézve, összehasonlítom a nők és férfiak étellel való elégedettségét. Kezdsnek az EU 28 országában élő 25-64 év közötti, iskolát befejezett, aktív korú nők és férfiak legmagasabb elégedettségét vettem össze a munka, anyagiak, személyes kapcsolatok és étellel való elégedettség dimenzióiban. Itt látható, hogy a munkával való elégedettség aránya azonos mértékű, a nők kapcsolati és étellel való elégedettsége ugyan nem jelentősen, de magasabb arányú a férfiakénál. A kapcsolati elégedettség mindkét nemnél fontos, de a nők esetében valamivel ezek az értékek kiugróbbak. Az anyagi elégedettség mindkét nemnél az összes dimenzió közül a legalacsonyabb mértékű (5. ábra).

Ezt követően kiválasztottam Dániát, mint skandináv jóléti államot, Nagy Britanniát, mint liberális jóléti államot és Magyarországot, mint konzervatív-korporatista gyökerű, de mára vegyes jóléti modellként működő országot. Az összehasonlítás természetesen nem teljeskörű, mivel egyrészlől a jóléti típusok sem tisztán jelennek meg, és másrészlől a nemek tekintetében mindössze arányokat szeretnék érzékeltetni, valamint főbb tanulságokra felhívni a figyelmet. A felmérésben az étellel való elégedettséget több dimenzióban mérték fel 16 éves kortól a 76 éves kor vagy a feletti életkorban 0-10-ig terjedő skálán, így a legalacsonyabb, a közepes és a legmagasabb szintet mérték meg a megkérdezettek között. A felmérés dimenziói között volt a munka, anyagi helyzet, lakóhely, lakóhelyi környezet, ingázás, időfelhasználás, feltöltődés, rekreáció és zöld környezet, személyes kapcsolatok, élet értelme. Miután látható volt, hogy az étellel való elégedettség nemek szerinti vizsgálataiban a munka, az anyagi helyzet, valamint a társas kapcsolatok meghatározók, így ezeket a dimenziókat vetem össze a dán,

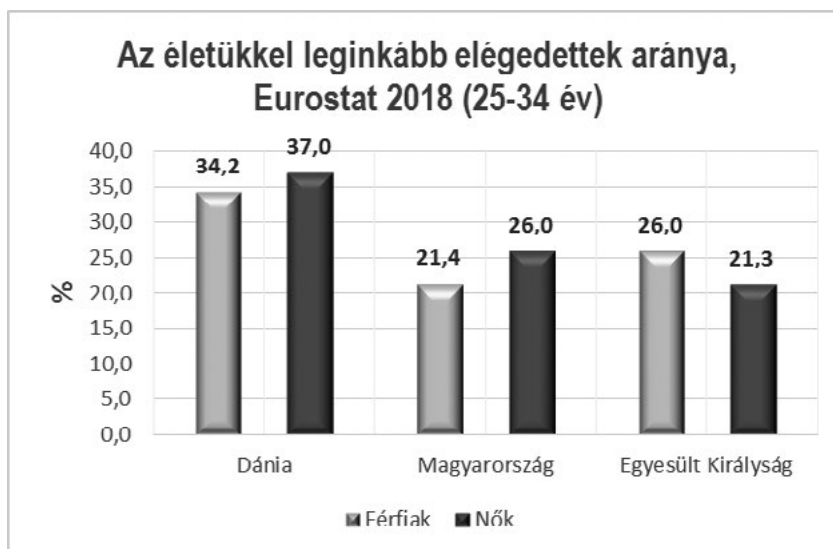
brit, magyar nők és férfiak körében. Elsősorban a 25 és 34 év közötti aktívan dolgozó, családot tervező vagy már családost férfiak és nők csoportját nézem meg ezt grafikonokkal is illusztrálva. Elsőként a legmagasabb és a legkisebb elégedettségi arányt mutatom be a nők és férfiak körében az említett országokra lebontva. Majd ezt tovább részletezem a munka, anyagiak, személyes kapcsolatokkal való elégedettségekre értelmezve.

Ezen az ábrán a 25 és 34 év közötti férfiak és nők legmagasabb elégedettségi szintjét vettem össze a felsorolt országokban. Ebből látható, hogy a dánoknál a legmagasabb szintű elégedettséget a nők jelölték meg (37%) és a férfiaké nem szignifikánsan, de ez érték alatt van (34,2%). A magyaroknál szintén a megkérdezett nők 26%-a mondta, hogy magas szintű az étellel való elégedettsége, míg a férfiak 21,4%-a jelentette ki ezt, a különbség itt is látható, de jelentősnek nem nevezhető. A britek esetében valamivel a férfiak aránya magasabb (26%) az elégedettségük meghatározásában. Jól látható tehát, hogy a három különböző jóléti berendezkedésű országban a felmérésben megkérdezett nők és férfiak legmagasabb étellel való elégedettségében nem beszélhetünk jelentős eltérésekről, a dánoknál és a magyaroknál a nőké picivel ugyan, de meghaladta a férfiakét.

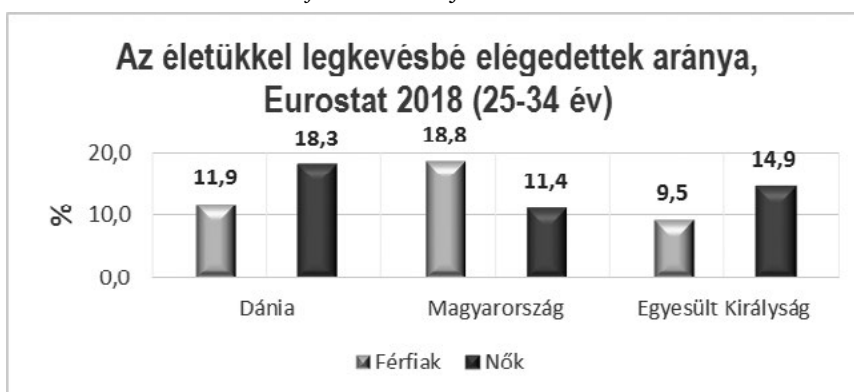
Ugyanebben a korcsoportban és országokban nézzük meg a legalacsonyabb elégedettségi szintet a nők és férfiak körében. A leelégedetlenebbek a dán nők 18,3%-kal, a férfiak itt kisebb arányban vannak 11,9%-kal. A magyaroknál ez éppen fordítottan van jelen, ott ugyanis a férfiak 18,8%-a leelégedetlenebb, míg a nők mindössze 11,4%-a jelentette ki ezt. A britek esetén szintén fordulat, hogy a 14,9%-kal a nők megelőzték a férfiak 9,5%-os nagymértékű elégedetlenségét.

Most nézzük meg, hogy a munka, személyes kapcsolatok, anyagi jövedelem dimenzióira lebontva hogyan alakulnak az elégedettségek és az összelégedettség. Elsőként a nőket nézzük meg a legmagasabb elégedettségi dimenzióban.

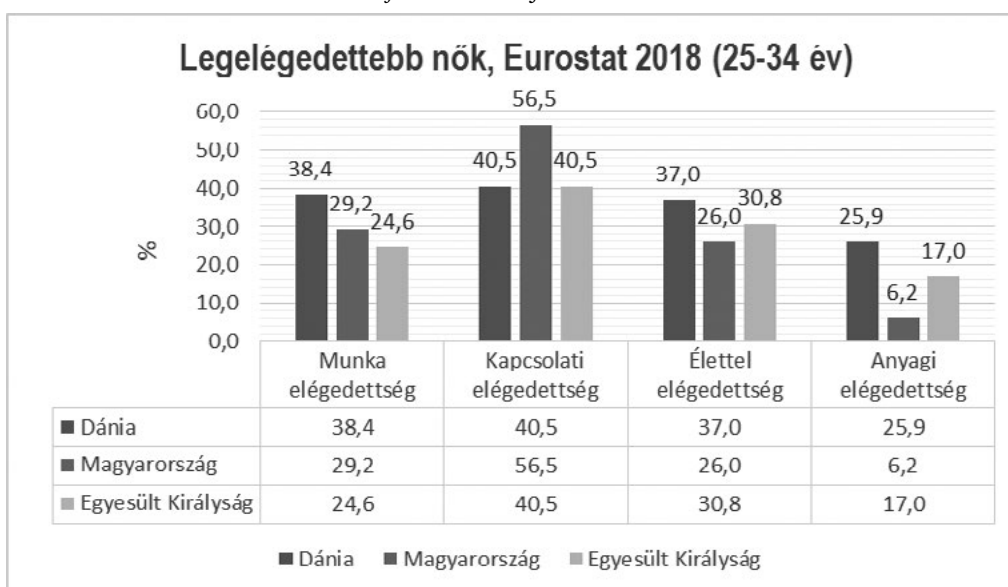
A legmagasabb elégedettségi szint sorrendjében a dán nők az elsők, a britek a következők, majd a magyarok a soron következők. Érdekes megfigyelni, hogy a dánok esetében a legmagasabb a munkával való elégedettségük aránya (38,4%), valamint a személyes kapcsolatokkal való legmagasabb elégedettség (40,5%) és az anyagi legmagasabb elégedettség

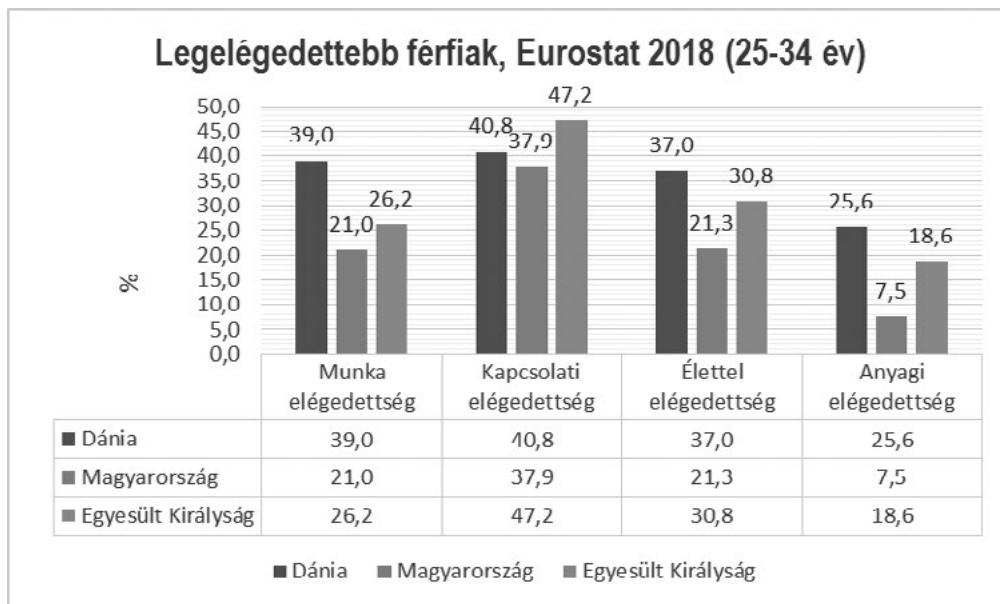
6. ábra: Saját szerkesztés, forrás: Eurostat, 2018.

7. ábra: Saját szerkesztés, forrás: Eurostat, 2018.

8. ábra: Saját szerkesztés, forrás: Eurostat, 2018.

9. ábra: Saját szerkesztés, forrás: Eurostat, 2018.

(25,9%) így ott a legmagasabb szintű elégedettség, vagyis a jól-lét is. A magyar nők esetén a két másik nemzet női képviselőihez mérten kiugróan magas a személyes kapcsolatokkal való elégedettség aránya, míg a munkával való elégedettség ugyan nem szignifikánsan, de a briteknél magasabb. A magyar anyagi elégedetlenség viszont magasabb a dánoknál és a briteknél egyaránt. Látható, hogy a nők számára valóban fontos a munka és a személyes kapcsolatok területe, melyek feltehetően kompenzációs hatással lehetnek a jólétre az anyagi elégedetlenség dacára is. A dán, brit és magyar nők kapcsolati elégedettsége az összes dimenzióból legkiemelkedőbb. Ebből arra is lehet következtetni, hogy a nők számára valóban fontos a munka és az anyagi kereset is, ugyanakkor a személyes kapcsolatoknak kiemelkedő értéket és jelentőséget tulajdonítanak és ha azon a területen harmónia van, az étellel való elégedettségükben ez meglátszik (még ha az anyagi elégedettséget jócskán lehetne javítani a magyar nők esetében). A dimenziók rangsora a magyar, dán és brit nőknél egyformán alakulnak: a kapcsolati elégedettség az első, a munka a második, az anyagi elégedettség a harmadik helyre kerül. Habár a dánok esetén a munka és kapcsolati elégedettség aránya relatíve közelít egymáshoz. A magyar nők egyedül a személyes kapcsolatokkal való elégedettségben múlják felül a briteket és a dánokat, munkában, anyagiakban és összességében kevésbé elégedettek náluk.

A férfiak esetében az étellel való legmagasabbban elégedettségben a dán férfiak vezetnek (37%), őket a britek (30,8%) követik, majd a magyarok (21,3%). A dimenziók rangsora úgy alakul, hogy a dán férfiaknál is a kapcsolatokkal való elégedettség a legmagasabb arányú (ez a nőknél magasabb), de ehhez erősen közelít a munkaelégedettség is (ahogy a nőknél is). Ráadásul fontos elmondani, hogy a dán nők és férfiak közel azonosan elégedettek az anyagiakkal. A magyar férfiak esetén is a kapcsolati elégedettségben a legmagasabb az érték, azt követi a munka és az anyagi javak területe. A munkával való elégedettségük jóval alatta marad a kapcsolati elégedettségnek, illetve a magyar nőkhöz mérten is, az anyagiak terén (7,5%) is elégedetlenebbek a magyar nőknél. A brit férfiak kevésbé elégedettek a munkával, mint a brit nők, kapcsolati elégedettségben magasabb arányuk, az étellel való elégedettségükben is magasabbak, mint a nők, az anyagiak terén nem szignifikáns a közöttük lévő eltérés. A dán férfiak esetén is elmondható, hogy hasonlóan a nőkhöz, a munka és kapcsolatok azonosan fontosak, ráadásul az anyagi elégedettségük is nagyon szorosan egymás mellett áll, ez összességében azt eredményezi, hogy a dán nők és férfiak legmagasabb szintű étellel való elégedettsége azonos mértékű, vagyis 37%, ez visszatükrözi a nemek közötti egyenlőség általános társadalmi pozitívumait. A magyar férfiak és nők esetében vannak eltérések. A férfiaknak a nőknél kisebb arányban vannak, akik nagyon elégedettek a személyes kapcsolataikkal. A munka elégedettségük

alacsonyabb a nőkénel, az anyagi elégedettségük viszont magasabb arányú (bár összességében nézve így sem nagy arányuk nagyon elégedett). Az étellel való elégedettségük valamivel magasabb (34,2%) a nőkénel (26%). A brit és dán férfiakhoz mérten a magyar férfiak mindenben elégedetlenebbek.

A dán és brit 25-34 év közötti aktív korú nők és férfiak étellel való elégedettsége magasabb, mint a magyar nők és férfiak esetében. Látható, hogy a kapcsolati dimenzió a magyar nők esetében kiugróan fontos lehet, a férfiaknak is, de ott kisebb mértékű. A férfiak elégedettségének mértékét nagyban meghatározza a munkával és anyagi jól-léttel való helyzetük, a nők esetében feltételezhetően az anyagi elégedettség ellenére a kapcsolati elégedettség és viszonylagos munkaelégedettség bizonyos mértékig kompenzálhatja az általános jólétüket. A felmérés más korosztályait megvizsgálva, a magyar nők és férfiak esetén hasonlóak az elégedettségi arányok az idősebb korban is, fiatalabb korosztályban még a nők és férfiak esetében is magasabbak az étellel való elégedettségek. Az életkor előrehaladtával ezek csökkennek.

Itt is úgy tűnik, hogy a nemek nem játszanak kulcsszerepet az étellel való elégedettség meghatározásában. Azonban a nem túl jelentős, de nemre specifikált dimenziókra is érdemes tekintettel lenni és a jóléti politikák meghatározásában az egyéni preferenciákra is hangsúlyt helyezni. Hiszen látható, hogy ott, ahol a nők és férfiak is hasonlóképpen elégedettek a munkájukkal, anyagi helyzetükkel, személyes kapcsolataikkal, vagyis szubjektíven meghatározott jól-létük ezen dimenzióival, ott az általános jól-lét is nő és stabilizálódik, nem beszélve arról, hogy a jóléti államok posztindusztriális kihívásaira adekvátabb válaszadás történhet. A nemek helyzetének „emancipált egyenleg” felvetése itt is relevánsnak tűnik, ami azt jelenti, hogy láthatóan a magyar nők általános elégedettségét növeli, ha figyelembe vesszük a személyes kapcsolataik fontosságát (itt tágabban értelmessze családjuk, rokonaik, kollégáik), a férfiaknál a materiális javak, jövedelem szerepét a szubjektív elégedettség meghatározásában. A női és férfiak preferenciák sorrendjének társadalmi értékelése az életük minőségére pozitív hatással lehet.

Konklúziók és felvetések

A jóléti államoknak szembe kell nézniük a globalizálódó, posztindusztriális világ transzformatív hatásaival, és a második világháborút követően

létrejött társadalmi szerződés megújításának sürgető igénye lépett fel. A nők és férfiak formális-társadalmi helyzete is átalakult. A nemek társadalmi helyzetét az objektív indikátorok (anyagi, jövedelmi adatok, béregyenlőtlenségek, munkaerőpiaci szegregáció) mellett a szubjektív változókkal, vagyis az étellel való elégedettséggel is mérhetővé válhatnak. A jóléti állam pilléreinek összekapcsolódása meghatározza a társadalmi jól-létet és a „nemek társadalmi politikáját”. A szokásos objektív méréseken túl, a szubjektív jól-lét eredményei árnyaltabbá tehetik a nemek egyenlőtlenségének kérdését. Az a társadalom rendelkezik magas jóléti mutatókkal, ahol figyelembe veszik a nők és férfiak egyéni preferenciáit is, és a feminizálódott munkaköröket is magas presztízzsel ruházzák fel.

Hazánkban a társadalmi nem kérdését nem a baloldali vagy a jobboldali politikai ideológia részének kellene tekinteni, hanem sokkal inkább alapvető, állampolgárokat megillető társadalmi diskurzusként számon tartani. A jóléti állam alappillérei, mint a piac, az állam és a család akkor lesz képes kivédeni a társadalmat érintő jelentős globalizációs kockázatokot, ha ezek viszonyrendszerét újratárgyaljuk. Fel kell hívni a figyelmet arra: nem arról van szó, hogy minden, amiben a nők és férfiak eddig szocializálódtak, az rossz és elvetendő, sokkal inkább a nemi szerepekről alkotott determinálásióktól kell eltérni, ezek egyensúlyára kell odafigyelni. Ezzel nem csupán az egyéni boldogságot és a kollektív jól-létet lehetne nagyobb mértékben biztosítani, hanem az Amartya Sen-féle pozitív és negatív szabadságjogok egyensúlyát is.

Gyakorlati jellegű, tehát szociálpolitikai tevékenységekben sok opció állna rendelkezésre az átalakításhoz. Mindenekelőtt meg kell érteni, hogy a politikai kormányzás, a társadalmi hozzájárulás, a strukturális és egyéni változtatás együttesen lenne képes erre. Figyelembe kell venni azt is, hogy hazánkban a jogi és politikai intézményekbe vetett bizalom az európai átlaghoz mérve csekély mértékű, tehát az állam és társadalom közötti kollektív szerződés és bizalomépítés mindennek alapját képezi. A fenti elemzésekből látható volt, hogy a munkavégzés mindkét nem számára egyformán döntő jelentőségű, a nők számára azonban kiemelkedő jelentőségű a személyes kapcsolatok területe és a férfiak esetében az anyagi javakkal való elégedettség még mindig meghatározza az étellel való elégedettségüket.

Azonban a gyermekgondozás, a háztartási munka, a rokonok ápolása területén vannak lényeges

eltérések a nők és férfiak élettel való elégedettségi mutatóiban, melyek jelzik, hogy a szociálpolitikai intézkedések a tradicionális nemi szereposztást veszik alapul, így az otthoni és családi terhek, sőt egyéni preferenciák egyenlőtlenül oszlanak el. A családi intézményéhez tartozás kiemelt jelentőségű faktor az egyéni mentális közérzet, a biztonságérzet szempontjából, azonban a jóléti pillérek itt elcsúsznak egymáshoz képest, kapcsolódásuk inkább részleges, mint kölcsönös. A családi pillérben jelentősek az átalakulások, a női és férfi szerepmódl-változások, a piacon, melyhez a legtöbb munkaviszony kapcsolódik, a nők és férfiak egyaránt preferálnák a jó lehetőségeket, melyekkel elégedettek lehetnek. Innen nézve pedig a megszerzett jövedelmüket a fogyasztásra, családjuk fenntartására fordíthatnák, mely végső soron az egyik legjelentősebb elégedettségi mutatóval jelez összefüggést. Az ilyen téren létrehozott változtatások munkavállalásra és gyermekvállalásra ösztönzőek lehetnének, amely a kiegyensúlyozottabb, stabilabb jövedelmekkel a fogyasztást növelné, a gazdaságot erősíthetné, vagyis az egyéni elégedettségre való tekintettel összességében a jóléti pillérek kölcsönösebb összefonódását jelenthetné. Magdalena Andersson-nal egyetértésben az anyák és apák szülési szabadságát kiterjeszteni, egyenlőbb módon elosztani (természetesen figyelembe venni azt az elvitathatatlan tény, hogy a született gyermek legkorábbi életperiódusában az anya jelenléte válik nélkülözhetetlenné). A szülési szabadság összegét célszerű megemelni, hogy egyik fél egzisztenciális kiszolgáltatottságát se mozdítsuk elő. A gyermekellátási intézmények esetén végig kellene gondolni, hogy a gyermekek napi és heti felügyelete hosszabb legyen, így a nők munkaerőpiaci reintegrációját segíthetik elő, mellyel a kétkeresős családmodellt lehetne erősíteni. Az adózások rendszere sem nemre semleges, a családhoz és nem az egyénhez kötődő adók csökkentik a nők munkavállalásra ösztönzését. Érdemes itt a gyermeküket egyénileg nevelő anyákra és apákra gondolni, hogy ne induljanak el a szegénységi csapda irányába. Egyszóval a támogatásoknak azt kellene megcéloznia, hogy egyrészt mindkét fél számára biztosítsa a munkavállalás és a családalapítás lehetőségét, területeinek harmonizációját, másfelől az egyéni igényeket is figyelembe vegye (Andersson 2006).

Munkaszervezeti és döntéshozói pozíciókban fel kellene ismerni a történelmileg konzervatív és újratermelő, nemileg átitott szervezeti mélyszerkezetet. Ugyanakkor nem teljesen biztos az a felvetés, hogy a kvóta rendszerében (mindenhol

50% nő és 50% férfi legyen) kell gondolkodunk, hanem sokkal inkább az emberek egyéni preferenciáit, női és férfi elégedettségeket kellene felmérni. A szemléletváltozást a szervezeti kommunikációban, meetingeken, csapatkohéziós tréningeken lehetne fejleszteni. Érdemes lenne a vállalatvezetők, de bármilyen szervezetet vezetőik számára olyan szakmai továbbképzéseket indítani és forrásokkal támogatni, melyeken ezekre a témákra és kihívásokra érzékenyítik őket. Célszerű lenne megmutatni számukra azt a módszert, amit a pszichológiai csoportokat vezető trénernek már jó ideje ismernek: a páros vezetés során női és férfi sikert elért, hagyományostól eltérő vezetői modellek bemutatására nyílna lehetőség. A munkahelyi ágazatokban lévő horizontális szegregáció csökkentésére a feminizálódott munkahelyek (egészségügy, oktatás, szociális területek), munkakörök presztízsének növelésére kellene hangsúlyt fektetni, s a maszkulinizálódott munkákban (STEM szektor) a férfiak helyzetét, igényeit is megvizsgálni. Az oktatási rendszerben is odafigyelni a hallgatók egyéni képességeire, tehetségére, strukturális szemléletváltásra van szükség, hogy később ne legyenek pályatvesztők, pályaelhagyók, csak azért, mert nem ismerik képességeiket és lehetőségeiket. Olyan tárgyakat bevezetni, melyek a nők és férfiak szerepének változásáról is beszélnek. Ennek kapcsán újraértelmezni a pályaszocializációt, továbbtanulást.

Állampolitikai szinten a társadalmi nemről civil csoportok kezdeményezzenek párbeszédet a parlamenttel, a nők és férfiak életpályamodelljéről. Meg kell vizsgálni, hogy 10 éve mi jelentett egy férfi és egy női karrier, és ma a globalizált kihívások között mit jelent egy férfi és egy női életpályamodell, aminek értelmezésébe már beleveszik az egyéni elégedettségek eredményeit. Tárjanak a politikai és gazdasági döntési szervek elé olyan felmérési eredményeket, melyek a szubjektív jólétet mérik meg itthon férfiak és nők körében egyaránt. Vessék fel, milyen kedvező hatásai lehetnek a gazdasági növekedésre, a társadalmi szolidaritásra, a nemzeti kohézió erősítésére, a család intézményének modern szempontú megtartására. Internacionális konferenciák szervezése a pályák feminizációja és maszkulinizációja és annak változása kapcsán, közös ötletelés, jó gyakorlatok átvétele. Lehetőség nyílna olyan érdekvédelmi szervezetek megalakítására (például „Nők és Férfiak Szolidáris Társulata Az Új Társadalmi Szerződésért”), amelyben nők és férfiak támogatnák egymást, s ennek megfelelően gyakorolhatnának nyomást a döntést hozó szervekre, a társadalmi szemlélet gyökeres átalakítására.

A tanulmányban leírt problémafelvetés és ötletek a témáról való párbeszéd elkezdését célozzák meg, hogy az európai és sajátos, egyéni értékek ötvözésével elindulhassunk a „jó társadalom” víziójának megvalósítása felé.

Felhasznált szakirodalom

- Andersson, M. 2006 Mire jó a nemek egyenlősége? In Giddens, A. – Diamond, P. szerk. *Írások az egyenlőségről, az egyenlőségről és az új egyenlőségről*. Budapest, Napvilág Kiadó.
- Audette, A. P. 2019 *Gender equality improves life satisfaction for men and women*. (elérhető: <https://blogs.lse.ac.uk/businessreview/2019/08/24/gender-equality-improves-life-satisfaction-for-men-and-women/> Letöltve: 2020.04.27.)
- Barna E. – Csányi G. – Gagy Á. – Geröcs T. 2018 A rendszerváltás utáni magyar feminista mozgalom globális történeti perspektívából. *Replika*, 3–4:241-262. <https://doi.org/10.32564/108-109.11>
- Betlen A. – Krizsán A. – Zentai V. 2009 *Partszéletről a fősodorba. Gender mainstreaming kézikönyv*. Budapest, Clone Desing Kft.
- Castells, M. 2005 *A hálózati társadalom kialakulása*. Budapest, Gondolat Kiadó.
- Della Giusta, M. – Louise, S. J. – Kambhampati, U.S. 2011 Gender and life satisfaction in the UK. *Feminist Economism* 17 (3), July, 1-34. <https://doi.org/10.1080/13545701.2011.582028>
- Esping-Andersen, Gosta – Sassen, Saskia 2005 *Toward a new welfare state*. Scientific Council For Government Policy. The Hague. WRR Lecture.
- Esping-Andersen, Gosta 2006 Ismét a jó társadalom felé? *Esély*, 6:3-27.
- Esping-Andersen, G. – Gallie, D. – Hemerijck, A. – Myles, J. 2002 *Why we need a new welfare state*. Oxford University Press. <https://doi.org/10.1093/019256438.001.0001>
- Ferge Zsuzsa 1997 *És mi lesz, ha nem lesz? Tanulmányok az államról a 20. század végén*. Budapest, Helikon/Korridor Kiadó.
- Fradera, A. 2018 *Investigating the STEM gender-equality paradox in fairer societies, fewer women enter science* (elérhető: <https://digest.bps.org.uk/2018/03/14/investigating-the-stem-gender-equality-paradox-in-fairer-societies-fewer-women-enter-science/> letöltve: 2020.04.27.)
- Gender Equality Index* (2019) (elérhető: <https://eige.europa.eu/gender-equality-index/2019> letöltve: 2020.04.27.)
- Hadas Miklós 2009 *A maskulinitás társadalmi konstrukciói és reprezentációi*. Akadémiai értekezés. Elérhető: <http://real-d.mtak.hu/342/1/Hadas.pdf> (Letöltés: 2020.11.22.)
- Kahneman, D. – Deaton, A. 2010 *High income improves evaluation of life but not emotional well-being*. https://www.researchgate.net/publication/46169956_High_Income_Improves_Evaluation_of_Life_But_Not_Emotional_Well-Being (Letöltés: 2019.05.02.)
- Koncz Katalin 2008 *Nők a munkaerő-piacon. Számvetés a rendszerváltástól napjainkig az Európai Unióban érvényesülő tendenciák és követelmények fényében*. Budapesti Corvinus Egyetem Women's Studies Központ. Budapest.
- Központi Statisztikai Hivatal 2018 *Mikrocenzus 2016. Szubjektív jóllét*. (elérhető: https://www.ksh.hu/mikrocenzus2016/kotet_11_szubjektiv_jollet letöltve: 2020.04.27.)
- OECD Better Life Index – *Country Reports* 2017 <https://www.oecd.org/> BLI2013-Country-Notes
- OECD How's life? Measuring well-being 2013 (elérhető: <http://www.oecd.org/sdd/3013071e.pdf> Letöltve: 2020.04.27.)
- Percentage of the population rating their satisfaction as high, medium or low by domain, sex, age and educational attainment level 2020* (elérhető: https://ec.europa.eu/eurostat/web/products-datasets/-/ilc_pw05 letöltve: 2020.04.27.)
- Rost Andrea – Ádám Szilvia 2014 *Női élethelyzetek*. Budapest: L'Harmattan Kiadó, Uránia Ismeret-terjesztő Alapítvány.
- Stiglitz, J. E. – Sen, A. – Fitoussi, J.-P. 2009 A Bizottság jelentése a gazdasági teljesítmény és a társadalmi fejlődés méréséről. *Statisztikai Szemle*, 88. évfolyam 3:306-320.
- Szapu Magda 2015 *Mi a nő? A biológiai és társadalmi nem megkülönböztetéséről*. Pozsony-Nyitra, Pho-neix Nyitrai Társulás.

Fortepan / ETH Zürich